

23-D-80¹

Test 704.

*Feb. Magnificenti
Slovenskému právu,
pam. Františka Storchovi*

DR. JOSEF TRAKAL. c. k. soudním
radou

*v lůžkové, u které
všechny žerť
S*

VZPOMÍNÁ

DR. JOSEF VACEK.

(ZVLÁŠTNÍ OTISK ZE „SBORNÍKU VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH“ ROČNÍK XIII.)

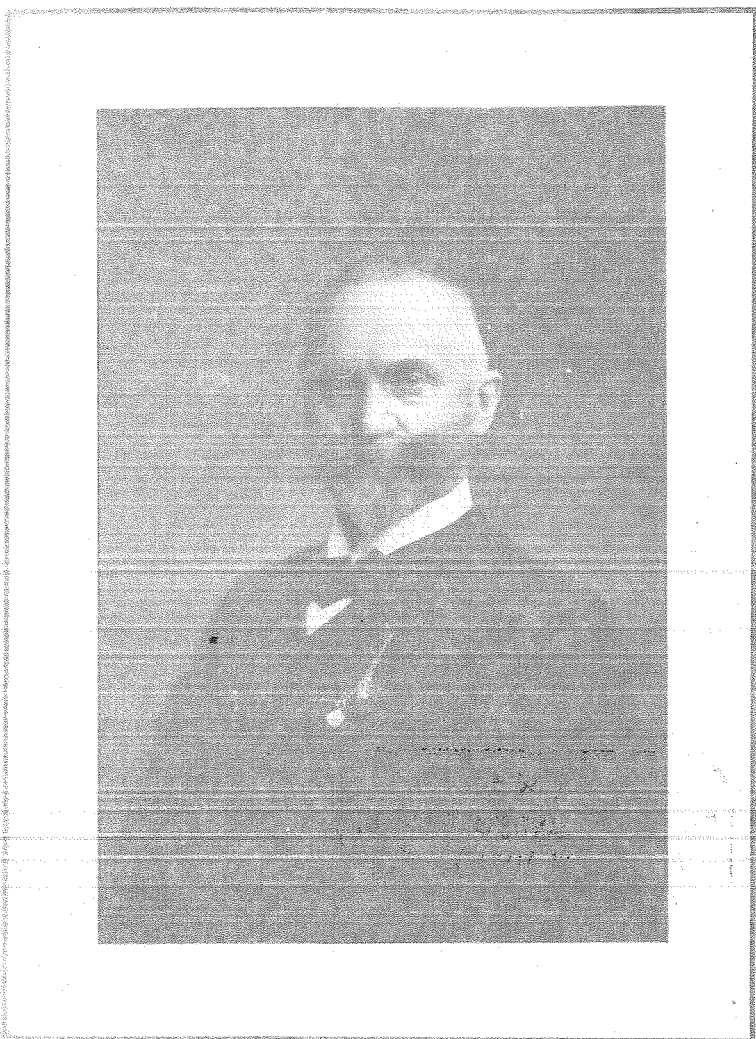
ODKAZ
PROF. DR. FRANTIŠKA STORCHA,
UNIVERSITĚ MASARYKOVĚ.

7424

V PRAZE.

NÁKLADEM VLASTNÍM. — TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE.

1913.

PROF. DR. JOSEF TRAKAL.

I.

Úřední spisy universitní podávají tato životopisná data:

Zesnulý narodil se dne 1. ledna r. 1860 v Debrí u Ml. Boleslavě v Čechách, kdež byl jeho otec řídícím učitelem. Od r. 1870 do r. 1878 studoval na gymnasiu v Mladé Boleslavi, od r. 1878 do r. 1882 na právnické fakultě vídeňské university; tam byl i r. 1883 povýšen na doktora práv. Pobyv v r. 1882/1883 v praxi u zemského trestního soudu ve Vídni a odslouživ vojenský rok v r. 1883/1884, přesídlil do Prahy, kdež zprvu převzal vychovatelský úřad v hraběcí rodině Harrachovské a ~~po též vstoupil~~ do státní služby u finanční prokuratury. R. 1885 žádal: za udělení veniae legendi pro obor právní filosofie a všeobecného práva státního na právnické fakultě české university na základě spisu „Hlavní směry novější právní a státní filosofie“, vydaného téhož roku. R. 1887 předložil fakultě k témuž cíli v rukopise spis další „Die Grundlegung der exakten Rechtsphilosophie“. Na základě těchto spisů byla mu r. 1888 fakultou udělena venia legendi pro obor právní filosofie. Následujícího roku dostává se novému docentu, který jest ve svém praktickém povolání koncipientem finanční prokuratury s příjmem 600 zl. r. č. ročně, od ministerstva vyučování jednou pro vždy podpora 200 zl., aby byl docent-skému svému úřadu zachován. R. 1901 jest přičten Dru Trakalovi po návrhu fakulty titul mimořádného universit-

ního profesora. R. 1910 jest pak jmenován skutečným mimořádným bezplatným professorem právní filosofie a mezinárodního práva.

K datům, která se týkají vzdělání a učitelské činnosti zesnulého, jest přidružiti data tato:

V letech 1891—1895 účastní se Trakal činně života politického. V r. 1891 kandiduje na program strany národní do říšské rady na okrese chrudimském, avšak nedocíluje úspěchu. Naproti tomu volí jej v r. 1892 nesvěřenský velkostatek do sněmu království Českého, kdež se r. 1894 ve své poslanecké funkci stává náhradníkem zemského výboru a intendantem Národního divadla. Téhož roku jest povolán za ředitele Akademie hraběte Straky právě založené. Zemský sněm opouští r. 1895, úřad posléze uvedený skládá v r. 1910, odebíraje se do pense a hodlaje se pro příště zplna věnovati svému učitelskému povolání na právnické fakultě.

Koncem července r. 1912 počíná churavěti těžkou nervosou, která jej nutí, aby si vyžádal pro zimní semestr studijního roku 1912/1913 dovolenou. Cítě se ozdravěným oznamuje koncem tohoto semestru, že v letě opět zahájí svá čtení; po několika dnech, dne 22. března 1913, dochází pak nikým netušená zpráva, že podlehl otravě krve přivoděné při operaci, již se podrobil.

Tedy: Život pohnutý. Bohatý událostmi i emocemi. Úspěch i sklamaní. Nuznost životních poměrů i blahobyt. Při tom snad též vědomí, že schopnosti, které umožnily žiti tak, že leckdos závidí, nestačily by, kdyby z nich měly býti kryty skrovné životní potřeby učence, který nežije pro nic, než pro svoji vědu.

Konce tohoto života jsou tragické. Filosofu vypovídá pojednou mozek službu. Učenci nejsou již milými knihy,

jimiž se dosud těšil; ve chvílích největšího duševního rozehvění hledá příležitost, aby je nenápadně pohodil. Člověk, kterého již nikterak netísni obavy o existenci, netouží po jiném, než aby byl platem postaven na roveň svým kolegům v povolání. —

Zkusme vylíčiti, oč se zesnulý snažil ve vědě i ve svém životě!

II.

Jako dvacetipětiletý mladý muž žádá Trakal za udělení učebního práva pro obor právní filosofie a všeobecné státovědy na právnické fakultě národa, který se svojí university teprve před nedávnem domohl.

Odborná svá studia vykonal v cizině; domácím vědeckým kruhům jest tedy neznám. I činí již před podáním habilitační práce pokus, aby objasnil těmto kruhům i širší veřejnosti ideje, které jej vedou při úvahách o právu, jeho vývoji a významu. V „Osvětě“ z r. 1884 a 1885 nacházíme dva významné články z jeho pera. Jeden jest věnován „Novějšímu učení socialistickému a jeho sporu s právní a národohospodářskou vědou“; vykládá se v něm o podstatě učení tohoto a o nebezpečí, které z něho klíčí pro stávající právní a společenské řády. Druhý, „O sociologii“, obírá se nejnovějším směrem filosofickým; vykládá jeho cenu a přihlašuje spisovatele za jeho stoupence.

Cíl, který si mladý snaživce vytkl, jest cílem vysokým. Chceť uplatniti svoji píli a své schopnosti v oboru velmi důležitém a obtížném; pro tento svůj obor chce se státi rovnocenným pravoznalcům, kteří byli již s úspěchem sahajícím daleko za hranice užší vlasti osvědčili, kterak národ malý a chudý jest schopen, aby si zjednal uznání i v oborech nejvážnější duševní práce.

Doba není pokusu o dobytí učebního práva pro obor právní filosofie zvláště přízniva. Jsouť nesnáze povahy všeobecné i povahy zvláštní.

Názorům, o kterých se po celá staletí mělo za to, že jedině na nich lze postavit smělou budovu systému právně-filosofického — teoriím o přirozeném právu, — v kruzích pravoznaleckých už se nevěří. Ba i boj proti těmto teoriím náleží již téměř minulosti.

Vítězství, jehož dobyli moderní pravoznalci nad teoriemi přirozeně právními, nebylo však dobyté v boji, z něhož vůbec filosofie vyšla poražena. Naopak. Filosofové ex professo těší se z úspěchů, které si na poli pravovědném odnáší škola historická proti škole přirozeně-právní, poněvadž i u nich theorie přirozeně-právní pozbyly víry. A snaží se, aby pravoznalce získali pro základní ideje nových systémů filosofických. Abychom uvedli jen věci nejdůležitější:

H e g e l, pokloniv se právnímu historismu výrokem „co skutečno, to rozumno“, vykládá, že pro toto svoje přesvědčení jest schopen vytvořiti i system právní filosofie. Nabízí proň tyto základy: Ideální i realní svět jest výrazem objektivního rozumu. Duch tohoto rozumu plodí „právo“; tehdy, jedná-li se o to, aby byla vyjádřena člověková svoboda oproti jeho druhům. Spojí-li se právo s mravností, tvoří se základní útvary společenské: rodina, společnost osob pokrevně nespřízněných, a konečně stát. Stát jest skutečný organismus svobody. Ve všeobecnou ideu státu vtělil se duch, který vytvořil dějiny kulturního lidstva a který spěje k stálému zdokonalení. Tento duch zjevil se nejprve v dějinách Orientu, po té v dějinách Řecka a Říma a konečně v dějinách Německa.

Z druhé strany nabízí pomoc H e r b a r t. Tento mistr nauky o psychologii jednotlivcově aplikuje výsledky této

nauky i na zjevy společenské. Vykládá: Představy jednotlivcovy tím, že se vzájemně stýkají, působí, že jednotlivec duševně cítí a touží. V lidech, kteří žijí ve společenském svazku, uplatňují se představy, které jsou si vzájemně zcela obdobny. Ze vzájemného styku představ různých jednotlivců vzniká tu společné cítění a snažení celku, který se z těchto jednotlivců skládá; podobně jako ze vzájemného styku představ určitého jednotlivce vzniká osobitá jednotlivcova činnost psychická. Na základě této společné psychické činnosti členů určité společnosti tvoří se mravnostní pojmy, zvyky a obyčeje této společnosti; na tomtéž podkladě vzrůstají i pravidla, která řídí soužití společnosti i v ohledech právních.

Nejdůležitější přispění v otázkách, co právo jest a jak vzniklo, skýtá Comte-ova filosofie positivistská ve spojení s následnou sociologií Spencerovou. Comte odvrhuje veškeré metafysické pojmy dosavadní filosofie. Konstrukce, jakými jsou „duch objektivního rozumu“ nebo „společenská činnost psychická“, jsou mu pouhými plody abstraktního pojmosloví, které nemají vůbec reálného základu. Comte zdůrazňuje, že filosofie může si všimati pouze zjevů, které v sociálním životě skutečně postřehla, a že její úkol záleží v tom, aby sledovala vzájemné vztahy těchto zjevů a hledala zákony, kterým jsou podrobeny. Filosofii, která zkoumá zjevy zaznamenané sociálním životem přítomnosti, zve Comte teorií sociální statiky, teorií běžného sociálního řádu; filosofii, která hledá poučení o tom, jak se sociální poměry v minulosti tvořily a měnily, dává jméno theorie sociální dynamiky, theorie společenského vývoje. Další základní hledisko této filosofie záleží v přesvědčení, že jest nemožno nabytí správných názorů pro theorii sociální statiky bez studia, které se odnáší k sociální dynamice; neboť každý sociální zjev přítom-

nosti souvisí se sociálními zjevy, které mu předcházely; nynější podoba každého zjevu jest závislá od jeho minulosti. Konečně hlásá tento filosof, že v kterékoli době jsou všechny sociální zjevy — rodinné, hospodářské, náboženské i právní — vždy vzájemně v úzkém svazku, a že jest tedy třeba, aby ten, kdo se snaží o vysvětlení zjevu jedné kategorie, zároveň studoval souvisící zjevy všech ostatních kategorií. K této nauce připojuje Spencer názor o existenci všeobecného zákona vývojového. Mravnost, hospodářství, náboženství i právo, původně vykazovaly podobu hrubou a primitivní, ze které se teprve průběhem času rozvíjejí pod tlakem potřeby člověkovy a následkem jeho činnosti v instituce složitější a pokud se týče dokonalejší. Správných názorů o otázkách, které zajímají, domůže se pak pouze ten, kdo počne svoje badání zkoumáním zjevů prvých dob lidských společností. Z jednoduchého života těchto dob vyvíjí se během času život čím dále tím více složitější. Zákonům, které ovládají sociální život v pozdějších vývojových fázích, nelze porozumět, neznáme-li sociálních zjevů, které mu předcházely. —

Podobně i ohledně otázek, co právem býti má, přispívá všeobecná filosofie právovědě ku pomoci:

Metafysik propůjčuje právoznalcí pojmy a úvahy moderní morálky a ethiky.

Sociolog vykládá, že v dobách kulturních nemůže zákonodárce měniti právní zásady dle své libovůle, nýbrž že si musí všimati jak zjevů sociálního života, tak stálých zákonů, od nichž právní vývoj závisí; upozorňuje, že z poznatků vytěžených sociologií i zákonodárce vybere si material vysoce cenný; nabudeť při nejmenším jasného přesvědčení, že člověk byl během dějin kulturního vývoje přiveden od pocitů sobeckých k pocitům altruistickým

tím, že se přizpůsobil životu společenskému, tak, jako každý jiný organismus se přizpůsobuje svému okolí. Jest tedy povinností moderní legislature, aby i pro budoucnost zajistila, že se vývoj práva ponese vždy za cílem prospěchů obecných, aby bránila egoismu jednotlivcově a tím i jeho citům antisociálním.

Nelze tvrditi, že by se málo právní a státní filosofie pěstovalo, praví Trakal v předmluvě svého habilitačního spisu; naopak celý svět nových idejí a základních pravd vniká v pravovědu.

V Německu věnují kruhy pravoznalecké problémům právně-filosofickým zájem veliký. Rozmach národnostního vědomí působí, že filosofie jak Hegelova, tak i Herbartova, bývá pokládána od svých stoupenců za bezpečný podklad, na kterém právníkovo rozvažování snadno rozluští veškerý záhadu právně-sociálního života. Filosofie Hegelova plodí názory, že pravověda bez filosofie přestává vůbec býti vědou a klesá na pouhou nauku. Filosofie Herbartova má pak za následek, že si pravoznalci tvoří nový system právně-filosofických názorů pod jménem vědy společenské (Gesellschaftslehre). A i filosofické nauky cizích národů docházejí u německých pravoznalců povšimnutí. Názory školy Comte-ovy a Spencerovy pronikají jak mezi badatele v oboru národního hospodářství, tak i mezi právní historiky; historické studium práva nemá pouze vykládati historická fakta, nýbrž má pátrati po vnitřních příčinách pojmů, pravidel a institucí, které právní dějiny zaznamenávají. V Německu různost právně-filosofických názorů, která jest zjevně příznakem přechodní doby, nepůsobí, že by vyučovací správy cítily nebezpečí pro výchovu právníckého dorostu; zde jest učitelská činnost právních filosofů všestranně a účinně podporována.

Naproti tomu vyučovací správa v Rakousku rozhoduje se zaujati stanovisko vyčkávací. Politické poměry jsou tu mnohem komplikovanější, ježto na mocné národnostní snahy jednotlivých národů pohlíží státní správa s nedůvěrou. V učební plán právnických fakult mají býti z oboru právní filosofie na prvním místě zařaděny přednášky o dějinách filosofie práva, o dějinách názorů právně-filosofických, o názorech, které náležejí minulosti. Tak odvrací se posluchačova pozornost od právně-filosofických názorů doby moderní, o kterých orgány státní moci dosud nevědí, zda z nich kyne státu prospěch, nebo zda mu z nich hrozí nebezpečí. Vyčkávací stanovisko, — pochopitelné v dobách těžkých a pohnutých, — má pro rozkvet vědecké doktriny důsledek velmi neblahý. Stává se za často, že na univerzitách není mezi právnickým učitelstvem právních filosofů z povolání.

Takové poměry jsou i při právnické fakultě české.

Zde i jiné okolnosti padají na váhu.

Ctižádost národa směřuje k tomu, aby byly zjednány doklady, že pochybnosti, zda malý národ jde rovným krokem v moderním kulturním životě s národy ostatními, byly bezdůvodny. K úřadu učitelskému jsou povolávány síly, o jejichž vědecké zdatnosti ve vyvolených oborech nemůže býti pochybnosti. Pro právní filosofii vlastního odborníka, jako často i při jiných univerzitách, není. Úzkostlivost brání tu však i těm, kdož jsou právní filosofii vlastním odborem nejbliže, aby vzali na se zodpovědnost za dokonalé tradování doktriny pouze blízké. Národohospodář jest všechen zaujat svými plány, kterak na základě znalostí theoretických vzbudí porozumění pro národohospodářskou práci netoliko ve svých žácích, nýbrž i v širokých vrstvách, které jsou hospodářství schopny. Státovědec

snaží se o to, aby správně vylíčil složitý mechanismus ústavních činitelů domácího veřejného života. Ujímá se tedy sirého oboru kriminalista, — ve svém oboru zvučného jména, — professor Zucker. Vlastní jeho obor zavádí jej rovněž v důležité otázky významu sociálně-politického; a jest obeznámen s názory o právu přirozeném, které pro moderní kriminalistiku mělo význam dalekosáhlý. V lekcích právně-filosofických spatřuje tedy novou příležitost, která mu umožňuje, že se může do syta rozhovořiti o tom, jakého pokroku bylo již v oboru trestního práva docíleno v duchu humanity, a o tužbách, které by rád v budoucnosti viděl splněny. Idealy tohoto druhu mají však i svoji stinnou stránku. Ten, kdo jest nucen, aby stále a stále se obíral patologickými zjevy společenského života, nemívá zvláštního porozumění pro zdravé jeho základy. Pro moderního právního filosofa jest ovšem i zločin i trest důležitým problemem studia; studium těchto zjevů jest však poměrně skrovnou materií jeho práce celkové. Právní filosof ví, že soucit s tím, kdo se proti společenským řádům prohřešil, může se uplatniti pouze tehdy, nenaráží-li na kategorické imperativy, které si normální společnost položila, chtějíc si umožniti svůj zdárný rozvoj.

III.

Za těchto poměrů předkládá Trakal svoji habilitační práci. Jest programová s pozadím retrospektivním a výhledy do budoucna.

Právního filosofa zajímá a jest za ni vděčen.

Vykládá se v ní takto:

Právní věda skládá se ze tří odvětví. Jednou pracuje pravoznalec na výkladu pravidel, která v tom kterém

státě či jiném sociálním celku skutečně platí, nebo v té které době skutečně platila; tu jedná se o výklady práva pozitivního, a věda, která se zabývá prací tohoto druhu, zve se právní dogmatikou.

Druhá dvě odvětví právní vědy hledí zodpovědět i jednak otázku, jak právo a jeho instituce vznikly a se rozvíjely, jednak otázku, jaká právní pravidla byla by pravidly relativně ideálními. Oběma těmito otázkami zabývá se právní filosofie; vědu, která se obírá řešením otázky první, pokládá Trakal za právní filosofii ve vlastním slova smyslu; vědu, která se věnuje studiu otázky druhé, zve Trakal sociální politikou. Obě úzce spolu souvisí, jest však v zájmu logické nutnosti i vědecké přesnosti, aby nebyly zaměňovány, nýbrž vždy přísně od sebe lišeny.

I táže se Trakal předem, která si má právní filosofie počínati, chce-li dosíci trvalých úspěchů na poli prvním. V tomto směru hlásí se ke slovu jako přívrženec školy sociologické a podává své názory asi v těchto základních větách:

Právní filosofie staví si úsudky na základě studia skutečných zjevů sociálního života. Chtíc vysvětliti přirozené zákony oněch sociálních zjevů, které náležejí v obor práva, musí studovati netoliko právní památky samé, nýbrž i ostatní zjevy sociálního života, ve kterých se tají příčiny právních zjevů. Dlužno vzíti v úvahu celé množství fysikálních, biologických, psychologických příčin, které tvoří přirozené sociální prostředí zjevů právních; v tomto prostředí klíčí a vzrůstají právní názory právě tak, jako zjevy mravnostní, hospodářské neb náboženské.

Práci, která záleží ve shromažďování vědeckého materiálu a následném jeho zpracování, nesmí zatěžovati jakékoli idealistní pojmy člověka kulturního. V tomto případě bral

by filosof z pozitivního dějství to, co tam naléztí chce, a neviděl by, co tam skutečně jest. Požadavek uvedený jest neúprosný; přes to, že filosofický badatel stojí při studiu právních zjevů minulosti mimoděk pod vlivem vlastních citů a rozličných hnutí, které se v myšlení vkrádají, a které bývá velmi obtížno z rozumování vymýtiti. Tak příkladně vysvětlování dějin práva a státu z boží prozřetelnosti jest vysvětlování ignoti per ignotius, které zaměňuje vědu s vírou; náboženské city a ideje mají jistě dalekosáhlou důležitost pro rozvoj práva, poněvadž dějiny práva jsou s nimi od prvopočátku v každém svém období úzce spjaty, a to nejen bezprostředně, nýbrž i prostřednictvím mravnosti, která byla vždy ovládána náboženstvím; náboženské city a ideje jsou však právnímu filosofu předmětem badání a nikoliv filosofickým principem, který by jej ovládal. Podobně ani ideje ethické nesmějí se mísiti v toto odvětví právní filosofie, ježto by tu jinak právní filosofie zabředla v metafysiku, která otázky, o jejichž rozřešení běží, nikterak nezodpoví.

Ke svým úsudkům může právní badatel dospěti pouze cestou indukce založené na skutečném pozorování. Rozum a uvažovací schopnost badatelova nejsou nikterak mohutností, ve které by byly uloženy apriorní ideje a principy práva a státu. Deduktivní postup logický jest sice pro každé myšlení velice důležitým. Předpokládá však, že předpoklad, od kterého vychází, je pravdivý. Při dedukcích stojí celá myšlenková stavba na půdě základního principu, a je-li tato půda sypkou, padá s ní. Správných principiálních předpokladů pro další úvahy lze nabýti pouze uvažováním induktivním; teprve pracujíc na tomto základě může dedukce badatelova přinést plody opravdové ceny. Badání, které vychází z principu pojatého aprioristicky, nezasluhuje jména badání právně-filosofického, ať

tento princip byl skombinován pod vlivem teorií přirozeně-právních neb pod vlivem ideálů, ve které badatel věří.

Jak si představuje badání právně-filosofického odvětví, které máme právě na mysli, Trakal vykládá rovněž zcela zřetelně:

Ohromné pole všech sociálních věd nemůže býti jednotlivým právním filosofem tak ovládáno, aby sám mohl postihnouti to, co podávají, neřkuli stanoviti všeobecné zákony. Stati věnované povšechné rozpravě o právu neb státu nemají ceny pro právní filosofii. Práce badatelská musí býti dělena. Badatel nechť oběře si určitý problem jednotlivý, nechť však při své práci nikdy nespustí s očí celek sociálních poměrů doby, v níž bádá, a souvislost právního problemu s ostatními vědami.

Vydatnou pomoc skytá právnímu filosofu metoda srovnávací. Prací extensivní, t. j. rozšířením geografické areje badání, stálým hromaděním, sbíráním a studováním nové látky umožňuje se i hluboká práce intenzivní, t. j. pronikání ve vnitřní příčiny právních zjevů ohledáváním svazku, který je víže k ostatním oborům společenského života. Právní zjevy jsou odvisly od svého přirozeného sociálního prostředí, a stejné příčiny vedou k stejným následkům. Z této příčiny jest tedy možno indukovati vysvětlení pro mnohé obdoby v právních ústavech u různých, nezřídka časem neb místem velmi odlehlých společností, které nijak spolu nesouvisí. Srovnávací právní i státní vědou může právní filosofie jen získati.

Zvláště studium nejstarších dob právního vývoje jest mnohoslabné. Jednak v primitivních společnostech, kde sociální život se ještě zcela nevyvinul, jeví se v sociálních zjevech značná shoda, která badání usnadňuje. Jednak správné porozumění sociálním zjevům spadajícím v tyto

doby zaručuje i možnost správného pochopení právních pravidel národů, u kterých se sociální život již zcela rozvítil.

Neméně jasné a zřetelné jsou Trakalovy názory o druhém odvětví právní filosofie, o sociální politice.

V této své působnosti posuzuje právní filosof cenu i nedostatky právního řádu dle svých názorů o užitečnosti, spravedlnosti i účelnosti a staví si idealy. Tyto idealy jsou ovšem vždy i do jisté míry plodem obraznosti. Zkušenost učí totiž, že poznání přirozených zákonů právních zjevů nemůže nikdy býti úplně bezvadné. Zákon, který se v jednom případě osvědčil účelným, může býti v jiném případě paralysován příčinami, které v prvním případě unikly pozorování. Budoucnost přináší s sebou stále nové zjevy a nové složky příčin, což působí rozvrat starých ideálů a vznik nových. Na věčné, absolutní a nezměnitelné idealy nemůže se odvážiti duch lidský, ježto zkušenost učí, že potřeby společenského života stále se mění.

Z toho plyne pravidlo: Idealy sociálního politika nesmějí sahati do nedozírné dálky, nýbrž musí se vždy přimknouti k dosavadnímu společenskému řádu. Jeť třeba vždy dbáti zákona o kontinuitě rozvoje.

Pokud se týče poměru mezi idealy sociálního politika a jeho ethickými názory, jest si uvědomiti, že právní filosofie stojí v tomto směru s etikou ve velmi úzkém svazku, poněvadž i právo a mravnost spolu těsně souvisí. Mravní city a idea spravedlnosti zůstanou tedy vždy jedním z předležitých vodítek sociálního politika; nikoliv však jediným. Jako právo samo souvisí s ostatními sociálními zjevy, zejména se zjevy hospodářskými, tak i sociální politika musí se řídit i úvahami, které jí vnukají i tyto ostatní

sociální zjevy, a musí hleděti, aby pravidla, k nimž spěje, byla i sociálně užitečnými.

IV.

Jak z dosavadních úvah patrno, nejsou filosofické podklady Trakalovy práce jeho vlastním objevem. Jeť prostě stoupencem školy filosofie sociologické. Vědecká, a to veliká i trvalá cena jeho studie záleží v tom, že jasným způsobem ukázal, kterak zásad této školy lze s prospěchem užití i pro badání pravovědná; pod tlakem jeho vývodů věříme rádi, že jedině na filosofických základech této školy lze se pokusiti o vypracování vskutku moderního systému právně-filosofického.

Obdivuhodnými jsou jak jistota úsudku Trakalova, tak i jeho objektivnost vskutku vědecká. Stůjtež zde některé ukázky:

Trakal jest povoláním právníkem. Celá jeho práce jest však jediným hájením systému filosofického, který uznal za správný, a z něhož čerpá poučení. Při tom pak nezůstává ho nikterak tajno, že právě právníci jsou schopni, aby vynikli na poli bádání sociologického, poněvadž předmětem tohoto bádání jsou z velké části problémy, k jejichž řešení jest třeba znalostí právnických, a poněvadž dále právník při studiu dogmatickém měl dostatečnou příležitost osvojit si metodu studia induktivního.

Trakal jest právním filosofem; v jeho spise není však ani stopy, z níž by se jevila nevážnost k vědeckým snahám právní dogmatiky. Naopak, Trakal brání toto odvětví právní vědy velmi přesvědčivě, a hájí je proti výtce nevědeckosti, která mu v literatuře právně-filosofické bývá často činěna. S vědou, praví Trakal, setkáváme se

již tam, kde se počíná o jistých zjevech přesně rozumovati. Práce dogmatiky záleží v systemisování lidského poznání a v tomto ohledu dospěla dogmatika vysoké vědecké výše. Pozoruje platné právní předpisy, zahloubává se v povahu platných právních ústavů, pečlivě porovnává normy zákona, podřazuje je pod vyšší kategorie, abstrahuje z nich všeobecnější věty, které vykládá za přispění vyvinuté logiky právní interpretace. Tak dospívá k všeobecné teorii platného právního řádu, k nejvyšším a nejširším zásadám právním, které umožňují ovládnání nepřehledného celku právních předpisů a nekonečnou rozmanitost sociálních poměrů.

Neméně vřelá slova věnuje i historickému bádání právnímu:

Trakal ví dobře, kde vězí nedostatky učení školy historicko-právní z prvých dob jejího působení. Ví, že heslo „pramenem právním jest národní právní přesvědčení“ jest filosofu utopii; ví dále rovněž, že první stoupci této školy se nepouštěli ani do studia sociálních činitelů, kteří podmiňují rozvoj práva, ani do hloubání o přirozených zákonech právních zjevů. Tyto nedostatky omlouvá však velmi přesvědčivě: první poukazem na to, že škola vznikla na základě rozmachů národnostního vědomí, a proto tak vysoko cenila „národní přesvědčení“ i pro ohledy vědecké; druhý výkladem, že historické bádání vzešlo na půdě práva soukromého, a že se mu tedy v první řadě jednalo o docílení výsledků pro účely bezprostředně praktické, zejména o správné pojímání římského a německého práva, jakož i o pevný a systematický základ pro právní dogmatiku. Cenu i prvých pokusů této školy líčí pak rovněž výmluvně: Právo této školy není už abstraktní ideou, nýbrž faktem, skutečným sociálním zjevem; její člověk je konkrétní, po-

drobený historickému rozvoji. Právo není už dílem vyššího rozumu zákonodárce; jest výsledkem dlouhých dějin a článkem národního života, v jehož prostředí vzniká a zaniká.

Nejvíce vyniká ovšem Trakalova objektivnost při posuzování filosofických škol přirozeně-právní na jedné straně, a sociologické na straně druhé.

Škole prvé jest rozhodným odpůrcem: Přirozeně — právní román a britká zbraň deduktivní logiky hodily se ke všemu. Milton užil jich k apologii národní suverainity a k apotheose prvé anglické revoluce, Hobbes upevnil jimi theorii absolutismu oproti parlamentu ve prospěch Stuartů; Spinoza přiostril na nich své učení proti hollandskému absolutismu, Fénelon a Bossuet jimi zase hájili absolutismus ve Francii. Přirozeněprávní theorie jsou Trakalovi věci přímo nemoralní. Nehledají ideal člověka v člověku budoucnosti, nýbrž v člověku nejstarší minulosti, a rozšiřují tak v širokých vrstvách lidu víru v degeneraci člověčenstva od přirozeného stavu, a přesvědčení o zpátečnictví lidského rozvoje. Přece však vědecký kriticismus nutí Trakala, aby se zastal nenáviděného směru tam, kde zastání zasluhuje. Smluvní theorie, kterou tato škola vykládá vznik společenských útvarů, a která, dle slov Trakalových, se stala oblíbeným rendez-vous historické právní a státní vědy i moderní sociologie vždy, kdy běží těmto vědeckým směrům o důkaz zvrácenosti názorů přirozeně-právních, dává Trakalovi podnět k poznámce velmi bystré a zajisté správné. Výtky přehlížejí, že theorie sociální smlouvy obsahovala začasto pouze názor o sociálním konsensu, a že tento pojem nelze zaměňovati pojmem skutečné smlouvy. I není toto učení přirozeně-právní školy nikterak tak absurdním, jak bývá rozhlašováno. Kus pravdy v něm za-

jisté jest. Duševní souhlas, podmíněný souhlasem společenských zjevů, nechť se jevil v té neb oné podobě, byl při utváření se společenských celků a při vzniku práva zajisté činitelem velmi důležitým. Neboť bez něho nedala by se nikterak vysvětliti síla onoho prvotního shluku právních obyčejů, který držel pohromadě primitivní společnost.

A na druhé straně: Ač jest nadšeným přívržencem školy sociologické, Trakal netají se přesvědčením, že vědecké badání jest tu teprve v počátcích, a že bude potřebí ještě úsilovné práce, než se tu dospěje k výsledkům trvalé ceny.

Pro dobu, v níž spisovatel předkládá svoje kredo veřejnosti, bylo by dle jeho úsudku ještě předčasno mluvit o zákonech všeobecně platných a dostatečně ověřených; ukvapené zevšeobecnování svedlo by snadno v apriornost úsudků, ba povrchnost, kterých se chce právě pozitivní filosofie vystříhati.

V.

Trakalovu práci posuzuje Zucker. Nelíbí se mu. Je kaleidoskopická. Kam obrátíš, všude řada jmen seřazených jednou tak, po druhé onak. Její obsah nepoučí laika a neuspokojí znalce; bylo by třeba, aby spisovatel prokázal schopnost kriticky rozebrati aspoň náhledy jedné právně-filosofické školy.

Má kritik pravdu? Nemyslím. Trakalova práce jest prací programovou. Nezavádí nových směrů, ale horlivě hlásá výlučnou oprávněnost jednoho ze směrů známých. O důkaz oprávněnosti tohoto směru pokouší se spisovatel se všech stran. Dovojuje správnost jeho základních hle-

disk, jeho badatelské metody a ukazuje na možnost cenných výsledků. Odtud kaleidoskopická rozmanitost. Vracíme-li se znovu a znovu k jmenům již citovaným, není to chybou, kryje-li se vždy za jménem nově připamatovaným i nová myšlenka. Trakalova práce sice z těžka poučí laika neznalého látky. Kolik prací uspokojuje však znalce v plné míře, aniž by daly zároveň vysvětlení laikovi?

K práci původně zadané dodává tedy Trakal práci další. V rukopise, který nemám po ruce. Dle kritiky jedná o tom, co jest právní filosofie v pravém slova smyslu, a vykládá, jaké stanovisko zaujímá autor k filosofii Herbartově. Jedna věc jest však jista. Spisovatel neuchyluje se ani o píď od svých názorů, které prohlašují, že pouze sociologické badání skýtá cenný materiál pro právního filosofa. Posuzovatel uznává, že tato práce přesvědčuje o tom, jak spisovatel jest v oboru právní filosofie zapracován, a že má i schopnost samostatně tvořiti. Vyslovuje však zároveň svou nadějí, že spisovatel nezůstane věren filosofii sociologické, která nezdá se způsobilou předkládati, natož řešiti nové filosofické problémy, rovnocenné starým. Konfliktu zajisté rozumíme. Jeden ze súčasťných odvrhl netoliko názory přirozeně-právní, nýbrž i veškery aprioristické pojmy metafysické. Druhý nechápe dobře významu sociologie pro právní vědu a vidí v ní nebezpečí pro správné právnícké pojetí problémů společenského života. Tedy boj mezi dvěma myšlenkovými světy. Dnešní zkušenost ukazuje ovšem bezpečně, že v tomto boji Trakal nikterak neměl nepravdu.

VI.

Základním svým právně-filosofickým hlediskům zůstává Trakal věren po celou dobu svého vědeckého a

učitelského působení. Nepíše nových obsáhlejších prací programových. Co měl na srdci, to pověděl, i připravuje si raději znenáhla látku pro právně filosofickou práci induktivní metody a na historickém základě. O obsažném studiu v tomto směru svědčí zajímavě celá řada prací, které ukazují na znalost cizokrajných právních řádů. Všimněme si v tomto směru studií: „O srovnávacích badáních v právech Slovanů“ (1887 Sborník Českoslov. Jednoty), „Černá Hora a její zákonodárství“ (Osvěta 1889) „O samosprávě ve Francii“ (1899, Řivnáčova Samospráva), „Britannie Veliká; ústava“ v Ottově Naučném Slovníku; „Coutume“, tamže a j. v.

Čas od času uznává ovšem za vhodné základní svoje názory zdůrazniti i blíže vysvětliti. Tak činí v článcích „Právní věda“ a „Právo“ (v Ottově Naučném Slovníku), „Obnova problému přirozeného práva v soudobé literatuře pravovědné a sociologické“ (ve Sborníku věd právních a státních r. 1904), „O studiu práva a historismu v pravovědě“ (Právnícké Rozhledy, 1904).

Zvláště poslední traktát jest poučný a zajímavý. K jeho sepsání dochází z vnějšího podnětu. Seriosní a hloubavý praktický právník zajíždí do Prahy, aby tu v odborných kruzích projevil své názory o nedostacích nynější podoby právníckého studia a jejich příčinách. Má za to, že nynější theoretické i praktické právnictví jest v poměru k důležitým potřebám novodobého sociálního života příliš nehybné a konservativní, nemajíc živé tvořivosti. Příčinu tohoto zjevu spatřuje v právním historismu, který prý jest v přílišném rozsahu zastoupen v našem právníckém studiu a ovládá svým ztrnulým duchem naše právní myšlení i praxi, překážeje volnému rozhledu a pokroku. Přál by si, aby historická čtení byla omezena na míru nejmenší a

byla nahrazena přednáškami o člověku po stránce psychické a morální, přednáškami o všeobecném filosofickém názoru na svět a srovnávacím přehledem nejdůležitějších zásad moderního práva v kulturních státech.

Trakala vývody neobyčejně zajímají. Ač jedná se o otázky, které byly již právně-filosofickou literaturou často přetřásány, těší jej, že i naši právní praktikové hlásí se ke slovu; s radostí uznává, že myšlenky, které vycházejí z těchto kruhů, zasluhují zvláštní pozornosti a zvláštního uvážení, poněvadž se opírají o zkušenosti a potřeby skutečného života právního.

Svoji kritiku pronáší však zřetelně a jasně.

Předním cílem právního studia jest odborná znalost práva platného. Právní fakulty mají vychovávat odborné znalce tohoto práva. Právní dogmatika tvoří střed a jádro všeho studia právního; ostatní vědecké vzdělání právníka jest k ní v poměru přípravném. Právník dorost neučí se právu proto, aby jim po té vyučoval, nýbrž aby uskutečňoval právo v různých oborech života společenského a státního. A i pro vytříbení logického myšlení, pro dosažení schopnosti tvořit objektivní úsudky, správně vystihnouti právní jádro životních případů, přiměřeně srovnati a seskupiti důvody pro užití právního pravidla, jakož i odvoditi z právního principu správné důsledky, má právní dogmatika dalekosáhlou cenu všude tam, kde se vykládá jednotlivci skutečně nadanému. S názorem, že by bylo záhodno, aby byl ve vyučovací plán právních fakult zařazen kurs, který by podával na základě srovnávacího souhrnu výkladů o hlavních problémech moderního právně-sociálního života, jinými slovy kurs soustavné právní politiky, která za nynějšího stavu věcí musí se uchýlovati v přednášky o encyklopedii právní, Trakal zúplna souhlasí. Naprosto

odmítá však myšlenku, že historické studium práva jest pro právníké vzdělání neúčelné, a že by bylo záhodno je odstraniti. Činí tak objektivně, přece však slovy, která nejsou bez vřelosti, a tudíž jasně ukazují na hloubku přesvědčení v tomto směru: Právník chce a má poznati předmět svého studia vědecky všestranně a úplně, t. j. též po stránce filosofické. Jest tedy i výklad práva pomocí indukčních historicko-srovnávacích methody naprosto nutný, ježto pouze ten vysvětlí, jak právo vzešlo a se rozvíjelo, kterak jakožto sociální zjev souvisí s ostatními činiteli sociálního života, s mravností, hospodářstvím, náboženstvím a uměním, a jakým účelům lidské společnosti slouží. Soustavným sociologickým výkladem práva nahradí filosofie práva dřívější přirozeně právní názorové systémy budované aprioristicky. Tu leží pak jádro sporu. Sociologický výklad právního vývoje není myslitelným bez právních dějin. Rozšíření a doplnění právního studia historickými disciplinami, ke kterému došlo zásluhou historické školy, jest vědeckou vymožeností XIX. století, vymožeností, která má cenu trvalou. Neboť jenom historická metoda, byvši zdokonalena srovnávacím studiem, jest schopna, aby připravila celkový sociologický názor o právu. Pro všeobecné sociologické výklady právního vývoje vystupuje čím dále tím více v popředí význam právních řádů, které náležejí historii, jmenovitě právního řádu římského. Zrušení studia právně-historického znemožnilo by rozkvět právní filosofie; nepozvedlo by tedy vědeckou úroveň právního studia, nýbrž by ji snížilo.

VII.

Vedle právní filosofie počal se Trakal záhy zabývati právem mezinárodním. V historii obě doktriny úzce sou-

visely, a znalost cizích jazyků usnadňuje mu značně toto studium. Již r. 1887 a 1888 vycházejí první instruktivní články z tohoto oboru, „O mezinárodním právu naší doby“ (Osvěta 1887), „Alliance rakousko-německo-italská“ (tamtéž 1888). V „Ottově Naučném Slovníku“ a v Mischler-Ulbrichově „Oesterr. Staatswörterbuch“ jest pak během času z jeho pera uveřejňována celá řada statí: „Alabamský spor“; „Alliance“; „Asyl“; „Berlínská konference“; „Berlínský kongress“; „Ceremoniel“; „Contrebande“; „Diplomacie“; „Právo mezinárodní“; „Haager Friedenskonferenz“; „Genfer Konvention“; „Petersburger Deklaration“; „Prisengerichtsbarkheit“; „Prisenrecht“. V roce 1902 vychází ve „Sborníku věd právních a státních“ zajímavá studie „Význam Haagské konference míru ve vývoji novodobého práva mezinárodního“; v roce 1909 v knihovně tohoto časopisu rozsáhlá práce „Bosna a Hercegovina po stránce práva mezinárodního“.

Obor mezinárodního práva jest mně příliš vzdálen, i netroufám si samostatně posouditi vědeckou cenu těchto Trakalových prací. Okolnost, že zesnulý byl spolupracovníkem souborné encyklopedie toho významu, jaký bez odporu má „Oesterr. Staatswörterbuch“, nasvědčuje, že Trakal byl odborníky uznáván za spolupracovníka velmi cenného. Jak vřelého posouzení dostalo se Trakalově bystrozraku při posudku spisu posléze uvedeného se strany prof. Dra Kadlece, — předního našeho znalce poměrů jihoslovanských vůbec a bosensko-hercegovských zvláště, — jest čtenářům tohoto časopisu všeobecně známo.

VIII.

Věda není však jediným polem, na kterém se uplatňují vzdělání a ušlechtilé snahy Trakalovy. Vedle

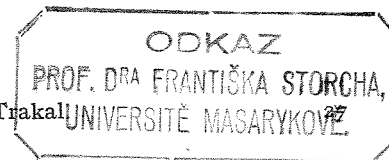
cenné práce vědecké konstatujeme i mnohostrannou práci politickou.

Politickým přesvědčením jest Trakal upřímný konservativce. Má za to, že uplatněním principů o všeobecné svobodě občanské a rovnosti občanů před zákonem dostalo se socialnímu životu pevného podkladu pro další rozvoj, který se již může díti klidně a zdárně, aniž by bylo třeba v čemkoli měniti na základech dnešní společnosti, t. j. na rodně dnešní podoby, na individuálním vlastnictví, na konstitučním státním útvaru u nás platném, a na náboženství lidu. Hlásí se tedy v řady stoupců strany národní, která jest tou dobou v českém národě stranou vládnoucí. Zajímavý jsou jeho názory na národnostní spor česko-německý a na kolidaci mezi státoprávním přesvědčením národa a státní formou, v níž národ žije. Se svými názory Trakal nijak se netají; předkládá je širší veřejnosti k posouzení ve spisku „Česká státoprávní a národnostní otázka“ v Osvětě z r. 1889. Jsou asi tyto: Spor národnostní i státoprávní, uvažuje-li se věc klidně sine ira et studio, bez fantastických nadějí v nějaké náhlé převraty poměrů, může býti uklizen jen kompromisem obou stran. Na vyřízení otázky národnostní bez současného vyřízení otázky státoprávní pomýšleti však nelze. Odstranění státoprávního sporu českého jest životním zájmem celé říše. Království České, toto veliké, hospodářskou silou a vzdělaností nad jiné vynikající těleso, které by mělo tvořiti přirozenou protiváhu proti vlivu druhé polovice říše a pevný mezník říše na severozápadě proti jakýmkoli vlivům zevnějším, nemůže tomuto svému úkolu dostáti, pokud druhý národní kmen bude odpírati uznání státnímu právu své užší vlasti. A i vnitřní ústavní život naší poloviny říše jest sporem ochromen do té míry, že nynější fáse politického života nejeví se ve formách přesně

a pravidelně konstitučních. Ve státech, kde ústavní poměry jsou ve svých základech ustáleny, jsou jednotlivé zákonodárné otázky řešeny vždy v rámci jednoho z obou možných principiálních a všeobecných politických názorů, konservativních nebo liberálních. Státní ústrojí dostává se do čilého chodu, poněvadž obě politické strany, zápasíce o politickou moc, skutečně pracují v zájmu lidu a státu. Toho v Rakousku není. Zde nejedná se ve věcech politických o řešení zákonodárných otázek v rámci platného a nesporného základního systému, uznávaného konservativci i liberály, — v rámci platné ústavy —, nýbrž vždy o tento základní systém sám. Zde nevede se ušlechtilý boj mezi konservativci a liberály o otázky, kterak sociální život lidu lze co nejúčelněji zařídit, nýbrž zde stojí proti sobě strany, které se dosud nedovedly shodnouti o otázce, jakou podobu má ústavní život vykazovati, a které proto snadno přehlížejí důležitost otázek sociálně velevýznamných. Parlamentární život řídí se od případu k případu dočasnou kombinací nahodilých poměrů, sestává z řady složitých kompromisů, jejichž dějištěm jsou většinou kulisy mimoparlamentární.

Povinnosti českého politika bere Trakal při opravdovosti a reálním založení svojí povahy velmi vážně. Za svým programem stojí vždy. Neplýtvá však časem ve zbytečných diskusích o jeho správnosti. Věnuje se raději skutečné politické práci národní.

Věda, že politické úspěchy národa jsou závisly od rozkvětu národohospodářské jeho mohutnosti, snaží se úsilovně, aby širší vrstvy poučil o běžných problémech národohospodářských. Činí tak v časopisech svojí politické strany jednou pod pseudonymem „Oeconomicus“, jednou plným jménem. Ze statí toho druhu zaslouží zvláštní zmínky „Národohospodářské

upomínky z pařížské výstavy“ (Osvěta 1890) a „O nápravě měny“ (České Listy hospodářské 1893).

A ani pole praktické sociální politiky se nevzdaluje.

V tomto směru sluší hlavně vytknouti, že Trakal jest jedním z těch, kdož velmi záhy postřehli důležitost dělnické otázky jak pro politický život národa, tak i pro sociální jeho rozvoj. Upozorňuje širokou veřejnost na nebezpečí, které hrozí, zapustí-li nauky socialistické v dělnických vrstvách hlouběji kořeny. (Viz příkladně články: „Co jest socialismus“, „K osnově zákona proti nebezpečným snahám socialistickým“ v „Hlasu Národa“, r. 1886.) Nemíní však nikterak, že by bylo lze potlačit proudy, které pokládá za nebezpečné, násilím; a rozhodně není nepřitelem dělnictva. Přeje si, aby dělnictvo se organisovalo a schvaluje jeho pokusy, jimiž chce sdruženými silami uhájiti jednotlivé své zájmy i všeobecně zlepšiti svůj stav. Má za to, že dělnická organizace, není-li stržena na scestí, vede vždy jen k dobrým výsledkům. Připomíná českému podnikatelstvu, že jest jeho povinností, aby pečovalo o hmotné i mravní prospěchy dělného lidu, jmenovitě aby dělníku umožňovalo řádný rodinný život a zajistilo jej proti nebezpečí nemoci i úrazu a pro případ stáří. Neboť — vykládá — ve věcech sociálních oprav všeobecná pravidla, k nimž by se došlo za vlády státního socialismu, vyhovují daleko méně svému účelu než svoboda a svépomoc. Sympatie Trakalovy k dělnictvu nejsou nikterak pouze platonické. Na jeho popud a hlavně jeho péčí zřizuje se na jubilejní zemské výstavě v Praze z r. 1891 zvláštní oddělení sociálně-politické, které má zaměstnavatelům i dělnictvu ukázati možnost společné práce na oboustranný prospěch i pro zisk celého národa. (Srovn. „Sto let práce“ díl III. str. 654—667.)

Bráníme se ztěžka stesku, že Trakalovy snahy nedošly v tomto směru náležitého porozumění a účinné podpory; a klademe si otázku, zda skutečně nebylo možno přiměti naše dělnictvo, — jemuž nelze upřít ani vřelé cítění národnosti ani hluboký smysl morální, — k politické součinnosti s ostatními vrstvami národa.

V týž obor Trakalovy činnosti spadá jeho účast při zřízení Strakovské Akademie a dlouholetá správa tohoto ústavu.

Poměr Trakalův k otázce šlechtické jest posuzovati dle politického jeho přesvědčení i dle jeho základních hledisek filosofických. Trakal jest konservativcem; i vidí ve šlechtě jednu z hlavních opor své politické strany. Jest sociologem; i zajímá jej tento stav, který si dovedl i v moderní kultuře uchovati zvláštní svoje postavení, a u jehož příslušníků jest dosud téměř úplně nesetřen pocit solidarity pokrevenské a hrdost na minulost rodu, poněvadž ví, že tyto zjevy nalézá sociolog jinak pouze v dávné minulosti sociálního života. Jest sociálním politikem; i chápe, jakou cenu může míti pro své sociální okolí člen třídy, které rodinné tradice ukládají v první řadě čestnost všeho jednání za každou cenu. I nedivíme se, poslouchá-li Trakal vyzvání k účasti při založení a zřízení Strakovské Akademie, a snaží-li se, aby svými schopnostmi a svojí energií pomohl splniti odkaz jednoho z předních synů domácích rodů šlechtických. Jak vážně i v tomto směru pojímal svůj úkol, svědčí i skutečně vykonaná práce, i výklady, s kterými seznamuje se svojí snahou širší veřejnost. (Viz stati „Závěť zakladatele akademie J. P. hr. Straky“ a „Akademie hr. Straky v prvním třiletí 1896—1899“ ve „Výročních zprávách Akad. hr. Straky“ r. 1899—1900 a r. 1901—1902.)

IX.

Populární osobností zesnulý nebyl. Sdílel tak předem osud mnohých příslušníků své politické strany, které politický obrat z doby punktací pro vždy vyřadil z politické práce, poněvadž zůstali věrni svému přesvědčení. Dále nesluší přehlížeti, že naše intelligence, která shledává zcela přirozeným, dopomůže-li si kdo přičiněním v životě neb obchodu k značnému jmění, bývá leckdys velmi žárlivou na toho, kdo vyšed z její řad, domohl se jen poněkud lepší existenční úrovně. A konečně ani poměr studentstva k zesnulému nebýval vždy nejlepším; býváť pro tradice, na které si sám trpce stěžuje, na fakultě zvykem, že předmět, jenž se nezkouší, nebývá početněji navštěvován; i neznali se učitel a studentstvo navzájem.

Budiž čest i vděčnost památce zesnulého; nechť jest mu země lehkou!

